

Barbara Kieloch

Na Bugu we Włodawie przybyło ... gdyby nie ten komunikat o stanie wody, który można usłyszeć w radio codziennie o godzinie 12, wielu ludzi, zwłaszcza starszego pokolenia, nigdy nie zetknęłoby się z nazwą tego miasta nad Bugiem. Włodawa, choć jest miasteczkiem niespełna 15-tysięcznym ze względu na długą historię, malownicze położenie i przyrodę warta jest poznania.

Doliny wzdłuż Bugu, podobnie jak brzegi innych rzek, były od prehistorycznych czasów miejscami chętnie zasiedlanymi przez ludzi. Pierwsze narzędzie krzemienne znalezione w pobliżu Włodawy pochodzi sprzed 230-190 tysięcy lat i jest w Polsce zabytkiem unikatowym. W centrum miasta można obejrzeć znaleziony w pobliżu Wytucznie i zrekonstruowany neolityczny kamienny grobowiec sprzed ok. trzech tysięcy lat. Linia Bugu stanowiła przez wieki naturalne pogranicze kultur i ludów: wschodnią granicę prasłowiańskich kultur łużyckiej (z XII-V w. p. n. e.) i pomorskiej (z V-III w. p. n. e.), zachodnią kultury zarubinieckiej (I-III w. n. e.), a następnie południową kultury przeworskiej – wenedzkiej (I w. p. n. e.-V w. n. e.) i północną grup kultury wielbardzkiej (I-III w. n. e.).

Włodawa jest jednym z najstarszych osiedli nad środkowym Bugiem. Pierwsze zapisy świadczące o jej istnieniu pochodzą z XIII w. W wyniku licznych w owych czasach wojen toczonych na terenach nadbużańskich, w których uczestniczyli Litwini, Jądzwingowie, Rusini, Polacy i Krzyżacy, w latach 1446-1447 została Włodawa przyłączona do Wielkiego Księstwa Litewskiego i znalazła się wśród dóbr domeny książęcej. W 1475 r. w wyniku zamiany dóbr z królem Kazimierzem Jagiellończykiem stała się własnością rodziny Sanguszków. Dogodne położenie Włodawy nad Bugiem, będącym w owych czasach ważnym szlakiem wodnym, na skrzyżowaniu dróg, a także troska właścicieli zaowocowały rozwojem osady uwieńczonym nadaniem jej przez właści-

ciela Andrzeja Sanguszkę praw miejskich przed 1525 r. Gdy w XVII w. miasto przeszło w ręce rodziny Leszczyńskich, jego rozwój trwał nadal, aż do późnej jesieni 1648 r., kiedy to wracające spod Zamościa wojska kozacko-tatarskie zajęły go, złupiły i spaliły. Dalsze klęski spadły na miasto w czasie pobytu wojsk szwedzkich w 1657 r. Odbudowywana przez kolejnych właścicieli: Pocięjów, Flemingów i od 1771 r. Czartoryskich weszła Włodawa w okres rozkwitu, który przerwały rozbiory Polski. W 1795 r. miasto znalazło się na terenie zaboru austriackiego, a po upadku Księstwa Warszawskiego w 1815 r. pod trwającym ponad 100 lat panowaniem rosyjskim.

Chlubną kartę zapisała Włodawa i jej mieszkańcy w okresie powstań narodowych, zwłaszcza powstania styczniowego. Rok 1866 przyniósł miastu zasadniczą zmianę w sprawach własnościowych – wprowadzony w życie ukaz carski o zniesieniu stosunków dominialnych w miastach przyznawał mieszkańcom prawo własności do użytkowanych przez nich gruntów oraz zniesienie robocizn i innych powinności feudalnych. Na własność miasta przeszła również część budowli miejskich. Hrabieemu Augustowi Zamojskiemu, ówczesnemu właścicielowi Włodawy, za utracone prawa przysługiwało odszkodowanie. Ten sam ukaz zwalniał dziedzica miasta z wszelkich wobec niego obowiązków, jak nakłady na inwestycje i urzędnienia w mieście.

W czasie pierwszej wojny światowej Włodawa podlegała rządowi niemieckich komend etapowych i nie została przyłączona do proklamowanego w 1916 r. Królestwa Polskiego. Chełmsz-

© Barbara Kieloch

Włodawa na starych widokówkach, lata 30. XX w., od lewej: ul. Piłsudskiego, ul. 3 maja, most dla ruchu kołowego i pieszego na Bugu

Stacja we Włodawie w 1958 r., fot. L. Dolotowski

Stacja we Włodawie w 1968 r.

czynna i część Podlasia miały być w niemieckich rękach monetą przetargową w separatystycznych układach z Rosją i Ukrainą. Dopiero prowadzona przez wszystkie polskie organizacje akcja obrony ziem zagrożonych zapobiegła włączeniu tych terenów do Ukrainy i doprowadziła 13 listopada 1918 do opuszczenia Włodawy przez wojska niemieckie. W okresie międzywojennym miasto nie wykazywało wyraźnych tendencji rozwojowych. Było spokojnym i biednym centrum administracyjnym, kulturalnym i oświatowym rolniczego regionu.

Druga wojna światowa rozpoczęła się we Włodawie 3 września 1939, kiedy to zbombardowano mosty na Bugu i stację kolejową. W wyniku drugiego bombardowania 12 września został zniszczony most drogowy oraz część zabudowań położonych najbliżej rzeki, a 16 września wojska Wehrmachtu zajęły miasto. Ponowną walkę o Włodawę stoczyły w nocy z 26 na 27 września podążające na pomoc Warszawie wojska grupy „Polesie” gen. bryg. Franciszka Kleeberga i inne jednostki WP wyparte na zachód przez Armię Czerwoną. W wyzwolonym mieście gen. Kleberg dokonał reorganizacji podległych mu jednostek, nadając nazwę Samodzielna Grupa Operacyjna „Polesie”. Działania tej grupy sprawiły, że poza Warszawą i Helem istniał jeszcze przez kilka dni trzeci skrawek wolnej Polski w granicach: Bug – Sławatycze – Kock – Lubartów – Sawin. 29 września SGO „Polesie” wyruszyła na zachód, by w rejonie Adamowa i Woli Gułowskiej między 2 a 5 października 1939 stoczyć ostatnią bitwę kampanii wrześniowej. Wcześniej, w nocy z 30 września na 1 października oddziały polskie zostały zaatakowane w okolicach Wytyczna przez Armię Czerwoną. 14 października Armia Czerwona opuściła Włodawę i miasto ponownie zajęli Niemcy.

W okresie okupacji hitlerowskiej we Włodawie stacjonowały liczne oddziały niemieckie. Pierwsze obozy pracy przymusowej zorganizowano już w 1939 r.; w 1940 r. rozpoczął działalność obóz pracy dla Żydów zatrudnianych przy wycieńczających pracach melioracyjnych, między innymi osuszaniu Krowiego Bagna i regulacji Włodawki i Tarasienki. Po napaści niemieckiej

na Związek Radziecki w 1941 r. utworzono we Włodawie obóz dla jeńców radzieckich, w którym wskutek głodu, zimna, chorób i pracy ponad siły zginęło ok. 15 tys. osób. Ogromny wpływ na losy miasta wywarł istniejący w latach 1942-1943 w pobliżu Sobiborze hitlerowski obóz zagłady przeznaczony do bezpośredniej likwidacji Żydów w ramach akcji Reinhard, w którym zginęło ok. 250 tys. więźniów. Aresztowania dotknęły inteligencję miasta, młodzież gimnazjalną zrzeszoną w „Szarych Szeregach” oraz przedstawicieli duchowieństwa. Represje nie powstrzymały zbrojnego ruchu oporu ani pomocy udzielanej przez mieszkańców Włodawy i jej okolic więźniom obozów. Wkroczenie Armii Czerwonej 22 lipca 1944 r. zakończyło okres hitlerowskiej okupacji miasta. Poniosło ono w latach 1939-1944 dotkliwe straty ludnościowe i materialne: liczba mieszkańców zmniejszyła się o połowę (z 9300 do 4300 osób, a zniszczeniu lub uszkodzeniu uległo 60% budynków). Również walki z oddziałami UPA, przesiedlenia ludności ukraińskiej, represje i walki polityczne po zakończeniu wojny opóźniły odbudowę i rozwój miasta.

Okresem przełomowym były lata 1971-1975, kiedy to oddano do użytku bądź zmodernizowano wiele zakładów, które wpłynęły na rozwój Włodawy i jej znaczenie w regionie. Uruchomione w 1972 r. Nadbużańskie Zakłady Garbarskie były najnowocześniejszą w Europie garbarnią skór miękkich. Rozwój miasta to m.in. wzrost liczby ludności – 15264 mieszkańców w 1990 r. Od lat 60. coraz większą uwagę zwracały walory turystyczne i przyrodnicze regionu. powstała duża baza turystyczna nad Jeziorem Białym. W celu ochrony środowiska przyrodniczego powołano: Poleski Park Narodowy, Sobiborski Park Krajobrazowy oraz Poleski Obszar Chronionego Krajobrazu. 30 kwietnia 2002 międzynarodowy Komitet UNESCO MAB zatwierdził Rezerwat Biosfery „Polesie Zachodnie”. Podjęto prace mające na celu stworzenie międzynarodowego rezerwatu biosfery wspólnie z Ukrainą i Białorusią.

Większość Ziemi Włodawskiej znajduje się w zlewni Bugu, który bywa nazywany „największą dziką rzeką Europy”. Szeroką dolinę Bugu wypełniają jego meandry, wyspy i starorzecza. Dzięki granicznemu charakterowi rzeki ograniczającemu ingerencję człowieka zachowały się tu łęgowe lasy,

Heliograf w ogródku meteorologicznym we Włodawie, 21 marca 1968

torfowiska niskie i półnaturalne łąki zasiedlane przez liczne gatunki ptaków i zwierząt. Wylewający często Bug, dzięki szerokim dolinom przyjmującym ogromne ilości wody, w okolicach Włodawy nie powoduje dużych strat materialnych.

Pierwszy wodowskaz na Bugu we Włodawie według rosyjskich roczników hydrologicznych został założony 1 stycznia 1897 przy moście kolejowym na linii Brześć-Chełm. W latach 1911-1915 obserwacji nie prowadzono, a wyniki pomiarów z lat 1916-1921 nie zachowały się. W 1922 r. obserwacje stanów Bugu wznowiono na nowej łacie wodowskazowej przeniesionej o ok. 6 km w pobliżu mostu drogowego. W 1940 r. wodowskaz został zniszczony, po odbudowaniu go jesienią tego samego roku pomiary wznowiono. Nic nie wiadomo o obserwacjach w latach 1942-1945, nieznanym jest również los wodowskazu. Pomiary wznowiono w grudniu 1945 na wolnym profilu rzeki w odległości ok. 10 m od prowizorycznego mostu drogowego. W IMGW zachował się protokół odbudowy wodowskazu z 22 lutego 1946. 1 października 1965 wodowskaz przeniesiono ok. 40 m w dół rzeki, obok miejsca w którym stał zburzony w 1939 r. roku most drogowy. Tu 14 maja 1970 zainstalowano limnigraf – pomiary stanów wody są wykonywane do dnia dzisiejszego. Wiadomo, że w 1946 r., aż do 17 lipca 1948, pomiary wykonywał Longin Śmiałowski, strażnik rzeczny, a kolejnymi obserwatorami byli: Stefan i Lucyna Toczkowscy, Ryszard i Elżbieta Tuszyńscy, a od 1 października 2000 Janusz Jakubowski. Średni stan wody na Bugu we Włodawie to 156 cm, ostrzegawczy 250 cm, a alarmowy 350 cm. Najwyższy stan wody (z 50-lecia 1951-2000) to 506 cm 8 kwietnia 1964, a najniższy zanotowano 4 i 5 sierpnia 1963 – 62 cm.

PIHM pierwsze pomiary meteorologiczne uruchomił we Włodawie 9 kwiet-

Pożegnanie odchodzącej na emeryturę Krystyny Czemińskiej -Czuj. Na zdjęciu: Barbara Kieloch, Krystyna Czemińska-Czuj, Bożena Nawrocka, Krzysztof Weremczuk, Sylwester Zalewski, Krzysztof Kieloch, Maria Ostapiuk

nia 1946. Był to posterunek opadowy założony przez inż. Beregowoja i prowadzony przez Longina Śmiałowskiego. W kwietniu 1949 powstał posterunek klimatologiczny. Mieścił się przy ulicy Podzamcze biegnącej nad Bugiem, poniżej skarpy, na której jest usytuowana Włodawa. W 1954 r. – bardzo ważnym w historii stacji – zgodnie z poleceniem Centrali Instytutu, pracownik Oddziału PIHM w Warszawie Zdzisław Zawadzki założył we Włodawie stację synoptyczną I rzędu z pełną obsadą etatową, która pod numerem 497 pojawiła się na mapach pogody. Zlokalizowano ją przy ulicy Słowackiego 8 i wyposażono w klatkę meteorologiczną, barometr rtęciowy, barograf; higrograf, ewaporo-

metr Piche'a, wiatromierz Wilda, deszczomierz Hellmana, śniegowskaz oraz śniegomierz objętościowy.

Pierwszym kierownikiem stacji był Wiesław Pierzchałko, którego we wrześniu 1955 przeniesiono do Łodzi. W latach 1956-1961 stacją kierował Stefan Zielonka, późniejszy długoletni kierownik stacji w Siedlcach. W latach 1961-1972 kierownikiem stacji był Jerzy Jaroszewski. Po jego odejściu do Lublina, kierowanie stacją przejmuje mgr Władysław Szczygieł. Gdy choroba zmusiła go po kilku miesiącach do rezygnacji, zastąpiła go Elżbieta Zabłocka, która prowadziła stację do 1981 r.

W 1956 r. na stacji zainstalowano termograf, a w 1959 r. termometry gruntowe, kolankowe. Wobec coraz ciasniejszej zabudowy wokół stacji zapadła decyzja o jej przeniesieniu w grudniu 1960 na ulicę Wyrkowską. Rozszerzono wyposażenie stacji: w 1960 r. o heliograf; w 1962 r. – pluwiograf; w 1963 r. – higrometr włosowy i anemorumbometr M-47; w 1964 r. stacja otrzymała radiostację a w 1966 r. śniegomierz wagowy. W 1969 r. stację wyposażono w drugą klatkę meteorologiczną, w której znajdowały się samopisy, termograf i higrograf. W końcu 1973 r. stację podłączono do sieci teleksowej. Dzięki staraniom Dyrekcji Oddziału Warszawskiego IMGW, w 1976 r. rusza budowa budynku stacji doskonale zlokalizowanego i z dobrym dojazdem. 16 listopada 1977 nastąpiła przeprowadzka do nowego budynku na ulicę Korolowską 77, gdzie działa do dzisiaj. W dużym ogródku meteorologicznym nowej stacji zainstalowano baseny ewaporometryczne: 20 m², 3 m² (GGI-3000), deszczomierz GGI-3000 oraz telepluwiograf, sygnalizator mgły i opadu i wysokościomierz podstawy chmur IWO. Od zimy 1978 r. stacja wykonywała zlecane przez Zakład Energetyczny pomiary oblodzenia przewodów,

Stacja meteorologiczna we Włodawie, 2005 r.

Na tle klatki meteorologicznej: Sylwester Zalewski, Krzysztof Weremczuk, Barbara Kieloch, Bożena Nawrocka, Maria Ostapiuk, Marlena Zubrzycka

a od marca 1981 podstawowym przyrządem do pomiaru prędkości i kierunku wiatru stał się nowo zainstalowany wiatromierz M63 M-1.

Kiedy w 1981 r. Elżbieta Zabłocka zrezygnowała z funkcji kierownika, stację prowadziła Maria Ciodyk, a po jej odejściu na urlop macierzyński p. o. Jerzy Kwaczyński. 1 lutego 1982 na stanowisko kierownika stacji powołano inż. Krzysztofa Kielocha, przeniesionego ze stacji w Bielsku-Białej Aleksandrowicach.

W sierpniu 1989 uruchomiono we Włodawie Laboratorium Skażeń Promieniotwórczych wchodzące w skład zorganizowanego po awarii elektrowni jądrowej w Czernobylu systemu wczesnego ostrzeżenia o skażeniach promieniotwórczych. W 1990 r. zainstalowano polski wiatromierz W-863 oraz elektryczne termometry do pomiaru temperatury gruntu, a w 1991 r. barometr cyfrowy firmy Vaisala.

20 lipca 1990 Krzysztof Kieloch zrezygnował z funkcji kierownika stacji i od tego czasu do dnia dzisiejszego stacją kieruje Barbara Kieloch.

Grudzień 1992 otworzył nową, komputerową erę w dziejach stacji, wtedy to uruchomiono nowoczesny komputer PC/AT30386 (o pamięci operacyjnej 2MB i dysku twardym 80MB). W 1997 r. w miejsce M-63 M-1 zainstalowano wiatromierz YOUNG, a w 1999 r. w miejsce wiatromierza W-863 – AWIOMET. W tym

samym roku stacja otrzymuje deszczomierz SEBA. W listopadzie 1998 rozpoczęto dwuetapową modernizację stacji skażeń promieniotwórczych, a w 2000 r. uruchomiono automatyczną stację meteorologiczną MAWS. W 2001 r. rozpoczęto pomiary aktywności, przeniesione z Zamościa, a 16 czerwca 2001 uruchomiono pierwszą w Polsce stację wykrywania i lokalizacji burz systemu SAFIR. Następne lata przyniosły poprawę warunków funkcjonowania stacji dzięki remontom i wymianie wyposażenia, w tym agregatów prądowców i sprzętu komputerowego. Od 1 stycznia 2002 SHM we Włodawie przeszła pod administrację Oddziału IMGW w Krakowie. W 2004 r. komputery znajdujące się na stacji zostały spięte w sieć, a stacja połączona wirtualnym sztywnym łączem z serwerem w Warszawie.

W czasie ponad 50-letniej działalności stacji pracowało tu wielu obserwatorów, niektórzy, jak pani Krystyna Czemińska-Czuj, całe swoje 40-letnie życie zawodowe. Zachowując chronologię, byli to: Barbara Kocaja, Aniela Toczkowska, Zofia Szwajkowska, Genowefa Toczkowska, Jan Sroka, Wiesław Bajuk, Henryk Prószyński, Elżbieta Bajuk, Andrzej Janiszewski, Elżbieta Witek, Barbara Szarpak, Maria Ciodyk (obecnie Ostapiuk), Jerzy Kwaczyński (w 1994 r. wziął udział w rocznej wyprawie polarnej na Spitsbergen), Wanda Czaj-

kowska, Andrzej Czarnecki, Marek Czuj. Obecnie na stacji pracują: Maria Ostapiuk, mgr inż. Bożena Nawrocka, mgr Krzysztof Weremczuk, mgr Marlena Zubrzycka, inż. Krzysztof Kieloch oraz Sylwester Zalewski. Wszystkim – zwierzchnikom, poprzednim kierownikom i obserwatorom, którzy swoją pracą i zaangażowaniem budowali Stację Hydrologiczno-Meteorologiczną we Włodawie – składam serdeczne podziękowanie.

W artykule wykorzystano:

1. Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Włodawskiej „Dzieje Włodawy” pod red. Edwarda Olszewskiego i Ryszarda Szczygła, Lublin-Włodawa 1991;
2. Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Włodawskiej „Włodawa miasto i region na przełomie XX/XXI wieku” pod red. Edwarda Olszewskiego, Lublin-Włodawa 2002;
3. „Rzeka Bug zasoby wodne i przyrodnicze”, pod red. Jana Dojlido, Wiesława Kowalczewskiego, Rafała Miłaszewskiego i Janusza Ostrowskiego, IMGW – Wyższa Szkoła Ekologii i Zarządzania, Warszawa 2003;
4. „Wodowskazy na rzekach Polski”, część II, PIHM;
5. Kronika Stacji Hydrologiczno-Meteorologicznej we Włodawie.

O autorce:

mgr Barbara Kieloch
Kierownik Stacji Hydrologiczno-Meteorologicznej we Włodawie